
ΟΜΙΛΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΑΣ

Ταχ. Θυρίδα 30265
Ταχ. Γραφείο Αθήνας 54,
100 33 ΑΘΗΝΑ / GR

τηλ. 01/7231259
fax 01/7238173

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ Μία μακροσκοπική θεώρηση.¹

I. Η ανάγκη μακροσκοπικής θεώρησης

Αναφέρεται συχνά ότι η Κοινωνική ασφάλιση, και το σύστημα συντάξεων ειδικότερα, είναι ένα κοινωνικό συμβόλαιο μεταξύ γενεών. Στην θεωρητική βιβλιογραφία εξηγείται πως η γενεά των εργαζομένων στηρίζει τη γενεά των συνταξιούχων με την προσδοκία ότι θα στηριχθεί και αυτή με την σειρά της από τους εργαζόμενους του μέλλοντος.

Στην Ελλάδα, αυτή η ιδιότυπη σκυταλοδρομία έχει και μία άλλη πτυχή: η μία γενεά παραδίδει στην επόμενη και το ασφαλιστικό πρόβλημα, διαφυλάττοντας την βασική του δομή και επαυξάνοντας τις διαστάσεις του.

Στα τελευταία 40 χρόνια έχουν γίνει πάμπολλες συζητήσεις για την "ασφαλιστική μεταρρύθμιση", όπου αναλύονται τα ίδια προβλήματα με τον ίδιο τρόπο και προτείνονται λίγο-πολύ οι ίδιες λύσεις. Ενδεικτικός είναι ο Πίνακας 1 που εκθέτει τα προβλήματα της Κ.Α. όπως τα είδε έκθεση του Υπουργείου Συντονισμού του 1959. Τριάντα-δύο χρόνια μετά, μόνον η γλώσσα η έκθεση υποδηλώνει την ηλικία της. Θα μπορούσαν να είχαν προστεθεί και άλλες ενδιάμεσες εκθέσεις, οι οποίες όμως θα είχαν και αυτές τις ίδιες περίπου διαπιστώσεις.

Για να μην έχει και η τωρινή προσπάθεια αναμόρφωσης την τύχη των προκατόχων της προέχει όχι τόσο η διατύπωση "τεχνοκρατικά κομψών" λύσεων (πολλές μπορούν να ανασυρθούν έτοιμες από τις προηγούμενες προσπάθειες), αλλά ο εντοπισμός των αιτιών αποτυχίας ως τώρα. Η άποψη που εκφράζεται εδώ είναι ότι τα 40 χρόνια υπεκφυγών οφείλονται σε μία λανθασμένη θεώρηση και ανάλυση του προβλήματος. Η "κρατούσα" θεωρητική αντίληψη για την ταυτότητα του προβλήματος κρύβει τις ουσιώδεις κοινωνικές επιλογές και έτσι επιτρέπει οι βασικές αποφάσεις να λαμβάνονται με κύριο κριτήριο το "πολιτικό κόστος". Ο καθένας μας οδηγείται σε συμπεριφορά με γνώμονα, όχι τόσο την ιδιότητά του σαν πολίτη, αλλά σαν μέλος οργανωμένων ομάδων, κάθε μία από τις οποίες επιζητεί την λύση του δικού της προβλήματος επιρρίπτοντας τα βάρη σε άλλους.

Η στάση αυτή είναι αναπόφευκτη όσο το θεωρούμενο ως "ασφαλιστικό πρόβλημα" περιορίζεται στην ταμειακή ανεπάρκεια συγκεκριμένων ταμείων. Η υπέρβασή αυτής της συμπεριφοράς προϋποθέτει την δυνατότητα διατύπωσης των κοινωνικών επιλογών και των επιπτώσεών τους ευκρινώς και με σαφήνεια.

¹ Κείμενο της βασικής εισήγησης του Οικονομολόγου κ. Πλάτωνα Τήνιου, στην εκδήλωση του Ομίλου που έγινε στις 10 Δεκεμβρίου 1991 στην Αίθουσα Συνεδρίων της Ε.Σ.Η.Ε.Α. Οι απόψεις που διατυπώνονται είναι καθαρά προσωπικές και δεν εκφράζουν θέσεις του Ομίλου ή οποιουδήποτε φορέα με τον οποίο είχε ή έχει σχέση ο κ. Τήνιος.

Η επανεξέταση της θέσης και του ρόλου της κοινωνικής ασφάλισης είναι ευχερέστερη μέσω μίας πλέον μακροσκοπικής θεώρησης. Οι κύριες γραμμές μίας τέτοιας θεώρησης είναι:

- α. Βασική μονάδα ανάλυσης είναι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, που συμπεριλαμβάνει όλους τους φορείς και τους τρόπους απονομής συντάξεων.
- β. Το σύστημα μεταφέρει αγοραστική δύναμη από μία γενεά, που παράγει, σε μία άλλη γενεά, που καταναλίσκει.
- γ. Αφού η αγοραστική δύναμη μεταφέρεται ούτως ή άλλως, το κυρίαρχο θέμα είναι οι δαπάνες για συντάξεις.
- δ. Οι συνταξιοδοτικές δαπάνες πρέπει να εξετάζονται:
 - πρώτον, ως προς το συνολικό τους ύψος, που έχει επιπτώσεις κυρίως στην εθνική οικονομία αλλά και στην δυνατότητα επίτευξης άλλων κοινωνικών στόχων.
 - δεύτερον, ως προς την κατανομή τους μεταξύ των συνταξιούχων.
- ε. Η χρηματοδότηση των συντάξεων, καθορίζει την κατανομή του "βάρους" των συντάξεων μεταξύ των εργαζομένων, δηλαδή το "ποιός πληρώνει για τις συντάξεις". Η ύπαρξη ελλειμμάτων σημαίνει ότι χρηματοδότηση γίνεται μέσω της δημιουργίας πληθωρισμού και έτσι έχει βραχυπρόθεσμα δυσμενείς μακροοικονομικές επιπτώσεις.
- στ. Τα ταμεία είναι οι αγωγοί μέσω των οποίων υλοποιούνται οι βασικές κοινωνικές αποφάσεις.

Η θεώρηση αυτή υπογραμμίζει τις διαφορές ανάμεσα στην ιδιωτική και την κοινωνική ασφάλιση. Ένας μεμονωμένος ασφαλισμένος βλέπει αυτά τα δύο σαν ισοδύναμα: και στα δύο πληρώνει εισφορές για να αποκτήσει δικαίωμα σύνταξης. Ο παραλληλισμός αυτός είναι εσφαλμένος από μακροοικονομική σκοπιά. Οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες χρησιμοποιούν τις εισφορές για δημιουργία αποθεματικού το οποίο, εφόσον επενδυθεί σωστά, τους δίνει την δυνατότητα να αποδίδουν ποσά στους δικαιούχους, εφάπαξ ή εξακολουθητικά. Οι ιδιωτικές ασφαλίσεις, επομένως επανεισάγουν τις εισφορές στο σύστημα παραγωγής, είναι δηλαδή ένα είδος αποταμίευσης.

Η κοινωνική ασφάλιση, αντίθετα, δεν παράγει προϊόν, αλλά αναδιανέμει το παραγόμενο προϊόν προς τους συνταξιούχους. Είναι δηλαδή τμήματα, όχι του μηχανισμού παραγωγής αλλά του μηχανισμού διανομής του εισοδήματος.

II. Συνολικές δαπάνες συντάξεων και η εξέλιξή τους.

Τι σημαίνει όταν λέμε ότι οι "συνολικές συντάξεις είναι υψηλές";

Μία έννοια του "υψηλές" είναι σε σχέση με άλλες δαπάνες. Διοχέτευση πόρων προς μία κατεύθυνση σημαίνει αναγκαστικά ότι αυτοί οι πόροι δεν είναι διαθέσιμοι για άλλες χρήσεις, οι οποίες ενδεχομένως να έχουν μεγαλύτερη κοινωνική αποτελεσματικότητα. Σαν παράδειγμα, έχουμε ένα πολύ ανεπτυγμένο σύστημα συντάξεων, ενώ άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας (προστασία χαμηλού εισοδήματος, κοινωνική υποδομή, κοινωνικές υπηρεσίες) είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Ακόμη και για τους ίδιους τους ηλικιωμένους η κοινωνική πολιτική φαίνεται ότι εξαντλείται στις συντάξεις, ενώ άλλες υπηρεσίες που είναι διαδεδομένες αλλού, δεν προσφέρονται.

Αυτή η έμφαση στις συντάξεις μπορεί και να αποτελεί κοινωνική επιλογή. Εξίσου πιθανόν όμως είναι, ότι η ανεξέλεγκτη αύξηση δαπανών για συντάξεις δεν αφήνει "χώρο" για άλλη κοινωνική πολιτική. Αρα, πιθανόν να μην εξασκείται επαρκής κοινωνική πολιτική επειδή ξοδεύουμε πολλά στις συντάξεις.

Όσον αφορά την μακροοικονομική πλευρά είναι σαφές ότι αυτό που πρέπει να μας απασχολεί είναι η ευημερία των συνταξιούχων (η πραγματική αξία των συντάξεων) και όχι το ποσοστό του ΑΕΠ που καλύπτουν. Πολιτικές που αυξάνουν το μερίδιο των συντάξεων αγνοώντας τυχόν αρνητικές επιπτώσεις στην παραγωγή ή στον ρυθμό αύξησής της αυτοαναιρούνται μακροπρόθεσμα.

Η κοινωνική ασφάλιση, εξασφαλίζοντας την κοινωνική συνοχή που είναι το υπόβαθρο της οικονομικής δραστηριότητας, επιτελεί και επετέλεσε σημαντικότερο ρόλο στην αναπτυξιακή πορεία. Σαν παράδειγμα, η συγκέντρωση και αξιοποίηση των αποθεματικών της ασφάλισης στην δεκαετία του '50 και '60, για την οποία τόσα παράπονα εκφράζονται τώρα, επέτρεψε γρηγορότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Με αυτό το σκεπτικό τα ταμεία έχουν ήδη εισπράξει την απόδοση των αποθεματικών τους (που "καταληστεύτηκαν") μέσω υψηλότερου επιπέδου εισφορών.

Στο θεμελιώδες ερώτημα πώς συγκεκριμένο επίπεδο συνολικών συντάξεων επιδρά στην μακροχρόνια ανάπτυξη της οικονομίας η οικονομική θεωρία δεν δίδει νομοτελειακή απάντηση. Πάντως μία σειρά αρνητικών επιπτώσεων μπορούν να αναφερθούν.

- α. Επιπτώση (πιθανή) στην αποταμίευση όταν πιά τα ταμεία ωριμάσουν
- β. Επιπτώσεις στα κίνητρα για εργασία και στην κινητικότητα του εργατικού δυναμικού.
- γ. Επιπτώσεις στα δημοσιονομικά μέσω της διεύρυνσης του ελλείμματος του δημοσίου και επομένως στον πληθωρισμό.
- δ. Κίνητρα διόγκωσης της παραοικονομίας.

Είναι γεγονός πως σε γενικό επίπεδο πολλές από αυτές τις επιπτώσεις αμφισβητούνται. Όμως έχουν σίγουρα μεγαλύτερη εφαρμογή όταν εξειδικευτεί η συζήτηση για το σημερινό ελληνικό σύστημα. Δεχόμενοι ότι αυτό είναι στρεβλωτικό, τότε απότομες αυξήσεις συνολικών συντάξεων θα λειτουργούν ανατρεπτικά στην οικονομική ανάπτυξη.

Ως τώρα εξετάσαμε δύο έννοιες κατά τις οποίες οι συνολικές συντάξεις μπορεί να είναι "υψηλές": σχετικά με άλλες δαπάνες και σχετικά με το ύψος τους στο παρελθόν. Ίσως πιο σημαντική για την μακροοικονομία, όμως είναι η τρίτη σύγκριση: αυτή με τους ανταγωνιστές μας και κυρίως τις άλλες χώρες της ΕΟΚ. Η Οικονομική και Ένωση, δηλαδή η σύζευξη ανόμοιων οικονομιών με πρακτικά σταθερές ισοτιμίες, συνεπάγεται μειονέκτημα για τις χώρες που πρέπει να χρηματοδοτούν σχετικά υψηλά κοινωνικές δαπάνες, επηρεάζοντας την ανταγωνιστικότητα της παραγωγής.

Το σημαίνουν μέγεθος σε αυτή την διαδικασία είναι οι συνολικές δαπάνες που πρέπει να χρηματοδοτούνται με στρεβλωτικούς φόρους. Έτσι, θεωρητικά τουλάχιστον, μία χώρα μπορεί να ξοδεύει πολλά σε συντάξεις και λίγο σε άλλες μορφές κοινωνικής προστασίας, όπως η Ελλάδα, ή αντίστροφα, όπως χώρες σαν την Αγγλία και τη Γερμανία. Όμως η διαδικασία της κοινωνικής σύγκλισης, ωθούμενη παραδόξως από κυβερνήσεις ιδεολογικά αντίθετες στο κράτος πρόνοιας, αλλά με μεγάλες σχετικά κοινωνικές δαπάνες, συνεπάγεται την σταδιακή εξομοίωση των κοινωνικών παροχών "προς τα πάνω". Χώρες του "Νότου" που δεν μπορούν να προσαρμόσουν το "μείγμα" της κοινωνικής τους πολιτικής προς τον Ευρωπαϊκό μέσο όρο, αυξάνοντας ορισμένα αλλά και μειώνοντας άλλα προγράμματα, θα βρεθούν σε ολοένα μειονεκτικότερη θέση, η δε ανταγωνιστικότητά τους θα διαβρώνεται συνεχώς.

Στοιχεία για το ύψος, την εξέλιξη και διεθνείς συγκρίσεις για τις συνολικές συντάξεις εκτίθενται στους πίνακες. Τα συμπεράσματα είναι τόσο εμφανή που δεν χρειάζονται ιδιαίτερη επεξήγηση.

- Το συνολικό ποσό όλων των συντάξεων (κύρια + επικουρική + Δημόσιο, όλων των φορέων) έφτασε το 17,3% του ΑΕΠ το 1990, ενώ πριν από δέκα μόλις χρόνια ήταν 9,0%. Αν λάβουμε υπ' όψη και τις πληρωμές εφ' άπαξ το ποσοστό ανεβαίνει κατά 1 μονάδα περίπου. Το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο στην Ευρώπη, με μόνη την Ιταλία να μας συναγωνίζεται. Αντίθετα η Ισπανία και η Πορτογαλία (με σχετικά ανώριμα συστήματα) είναι περίπου στο ήμισυ του ελληνικού ποσοστού.
- Αντίθετα με την Ευρώπη, στην Ελλάδα η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στη δεκαετία που πέρασε. Είναι σημαντικό να διαφοροποιήσουμε τα δύο μισά της δεκαετίας. Από το 1980 - '85 καθοριστικό ρόλο στις αυξήσεις έπαιξαν οι συντάξεις κατά κεφαλή, ενώ αντίθετα στο δεύτερο μισό οι συντάξεις έμειναν ουσιαστικά στάσιμες, ενώ η αύξηση στις δαπάνες προήλθε κατ' ουσίαν λόγω της ραγδαίας συνταξιοδότησης.

Οι προοπτικές για το μέλλον είναι μάλλον ζοφερές. Οι δαπάνες συνταξιοδότησης θα αυξηθούν από τέσσερεις παράγοντες ακόμη και αν κρατηθούν οι μέσες συντάξεις των ταμείων σταθερές:

α. Δημογραφικό. Η μεγάλη γήρανση του ελληνικού πληθυσμού αρχίζει την δεκαετία που διατρέχουμε και επιδεινώνεται το 2000.

β. Αλλαγές της κατανομής των συνταξιούχων, με τα ταμεία με υψηλότερες συντάξεις (ΙΚΑ) να αυξάνονται πιο γρήγορα από τον μέσο όρο. Το φαινόμενο αυτό έχει κυρίως σχέση με την συρρίκνωση του αγροτικού δυναμικού, που "μεταφέρει" συνταξιούχους από τον ΟΓΑ στο ΙΚΑ, εξαπλάσιάζοντας περίπου τη σύνταξή τους. Τυχόν καθιέρωση της διαδοχικής ασφάλισης από τον ΟΓΑ στο ΙΚΑ θα αυξήσει τις δαπάνες του ΙΚΑ περαιτέρω.

γ. Ωρίμανση των επικουρικών ταμείων. Οι επικουρικές συντάξεις αυξάνονται πολύ γρηγορότερα από τις κύριες γιατί μόλις πρόσφατα άρχισαν να δημιουργούνται δικαιώματα. (τα ταμεία "ωριμάζουν").

δ. Η αύξηση της συμμετοχής γυναικών στην αγορά εργασίας η οποία ως τώρα λειτουργήσε μάλλον θετικά (περισσότεροι ασφαλισμένοι παρά συνταξιούχοι), θα αρχίσει να λειτουργεί αυξητικά (περισσότερες γυναίκες με αυτοτελές δικαίωμα σύνταξης η οποία προστιθέμενη στις συντάξεις επιζώντων θα αυξήσει τον αριθμό των πολλαπλών συντάξεων).

Θετικά στα οικονομικά της Κ.Α. αναμένεται να λειτουργήσει μακροχρόνια η μετανάστευση, ανανεώνοντας το εργατικό δυναμικό και μερικά αντισταθμίζοντας την πτώση της γονιμότητας.

Όποια σενάρια και να διαλέξει κανείς για την εξέλιξη αυτών των εξωγενών παραγόντων, προκύπτει μεγάλη αύξηση αναγκών για συνταξιοδοτικούς πόρους στα επόμενα 10 - 20 χρόνια.

III Κατανομή των δαπανών

Για τον μέσο συνταξιούχο του ΙΚΑ και οπωσδήποτε του ΟΓΑ πρέπει να ηχεί τουλάχιστον παράδοξο ότι οι συντάξεις στην Ελλάδα είναι "υψηλές". Αν διαιρέσουμε την συνολική δαπάνη συντάξεων με τον πληθυσμό ηλικίας 65 και άνω ετών (μία χοντρική μέτρηση των αναγκών), προκύπτει ότι ο κάθε ηλικιωμένος (ακόμη και οι νοικοκυρές, οι ανασφάλιστοι και οι αγρότες) θα μπορούσε να πάρει

σύνταξη ίση με το 140% του κατά κεφαλήν εθνικού προϊόντος. Όμως οι 580.000 συνταξιούχοι του ΟΓΑ παίρνουν σύνταξη μόλις 12.000 δρχ. (κάτω του 10% του κατά κεφαλήν προϊόντος). Οι συνταξιούχοι του ΙΚΑ, αν δεν παίρνουν επικουρική σύνταξη εισπράττουν και αυτοί πολύ κάτω του μέσου όρου.

Πως εξηγείται η κεντρική αυτή αντίφαση μεταξύ χαμηλής συντάξεως για τον μέσο συνταξιούχο και υψηλής συνολικής δαπάνης για συντάξεις; Η ανάλυση των αιτιών της αντίφασης μας φέρνει στην "καρδιά" του ασφαλιστικού προβλήματος:

α. Συνταξιοδοτήσεις πολύ κάτω του ορίου ηλικίας, είτε λόγω ελαστικών διατάξεων για συνταξιοδότηση (15ετία γυναικών, 25ετία στο Δημόσιο και Τράπεζες, 35ετία στο ΙΚΑ, ΒΑΕ) είτε λόγω των συντάξεων αναπηρίας. Σαν αποτέλεσμα 33% των ανδρών και 74% των γυναικών δημοσίων υπαλλήλων παίρνουν σύνταξη πριν τα 55 και 70% των ανδρών του ΙΚΑ φεύγουν πριν το όριο ηλικίας. Τα κίνητρα για παραμονή ως το όριο ηλικίας στην εργασία είναι ανύπαρκτα. (Αποτέλεσμα είναι το όριο ηλικίας π.χ. του ΙΚΑ και πολύ περισσότερο άλλων ταμείων να έχει θεωρητική και μόνο σημασία).

β. Εισπραξη πολλαπλών συντάξεων από το ίδιο άτομο με τρεις μηχανισμούς:

- i. Πολλαπλή ασφάλιση για την ίδια εργασία.
- ii. Συνταξιοδότηση σε νεαρή ηλικία και δημιουργία δικαιώματος για δεύτερη σύνταξη.
- iii. Χορήγηση συντάξεων επιζώντων, σε άτομα με δικό τους συνταξιοδοτικό δικαίωμα χωρίς καμία προσαρμογή. Οι άγαμες θυγατέρες, στρατιωτικών, Δημοσίων υπαλλήλων και Τραπεζικών εξακολουθούν να εισπράττουν την σύνταξη του πατέρα τους.

γ. Υπαρξη σε πολλές κατηγορίες εργαζομένων ποσοστών αναπλήρωσης του εργατικού εισοδήματος άνω του 100% (κύρια + επικουρική σύνταξη μαζί). Αυτό απαντάται στις Τράπεζες, αλλά πρέπει να είναι πολύ πιο διαδεδομένο από ό,τι θεωρείται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι η κατώτατη σύνταξη του ΙΚΑ συν την κατώτατη του TEAM, που αποδίδουν μαζί 25 ημερομίσθια ανειδίκευτου εργάτη, την στιγμή που η μέση απασχόληση στη βιομηχανία είναι κάτω των 22 ημερών το μήνα.

Χαρακτηριστικό των περισσότερων των "προνομίων" που προαναφέρθηκαν, και που οδηγούν σε αυξήσεις των δαπανών είναι ότι βασίζονται σε συνδυασμούς ρυθμίσεων περισσότερων του ενός ταμείων. Αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος είναι ότι συχνά αλλού πηγάζει η αιτία ενός προβλήματος και αλλού αυτό εκδηλώνεται. Το σωρευτικό αποτέλεσμα όλων αυτών των θεμάτων είναι ότι το ταμείο με τις αυστηρότερες ίσως προϋποθέσεις στο ασφαλιστικό μας σύστημα, το ΙΚΑ, να εμφανίζεται ως το πλέον προβληματικό. Το "ασφαλιστικό πρόβλημα" δεν αφορά προβληματικά ταμεία, αλλά ένα προβληματικό και νοσογόνο σύστημα.

Πέρα από τις επιπτώσεις τους στα ταμεία, οι ανισοκατανομές αυτές υποσκάπτουν τον ίδιο τον λόγο ύπαρξης της κοινωνικής ασφάλισης. Ο τρόπος που λειτουργεί η κοινωνική ασφάλιση κάθε άλλο παρά προωθεί την κοινωνική συνοχή, ενώ οι δύο αναλυτικά ξεχωριστοί στόχοι των συντάξεων, η κοινωνική πρόνοια και η ασφάλιση, εκτελούνται πλημμελώς.

Συνοψίζοντας, το υψηλό ποσοστό συντάξεων στο ΑΕΠ εξηγείται κυρίως μέσω των ανισοτήτων του συστήματος: Δίδονται υψηλές συντάξεις σε λίγους, ενώ απολαμβάνουν προστασίας πολλοί που στις Ευρωπαϊκές χώρες είναι εκτός του συστήματος. Οι ανισότητες αυτές εντείνονται από το 1985

και μετά.

Το δίλημμα της κοινωνικής ασφάλισης, επομένως είναι απλό. Στις δεκαετίες που έρχονται οι "αντικειμενικές ανάγκες" που πρέπει να εξυπηρετηθούν θα αυξηθούν ραγδαία. Αν σ' αυτές προστεθούν και παροχές προς άλλες κατευθύνσεις το μακροοικονομικό βάρος των συντάξεων θα καταστήσει το σύστημα μη βιώσιμο. Όσο δυσχεραίνει η μακροοικονομική κατάσταση και αυξάνονται οι πιθανότητες κατάρρευσης, τόσο θα τίθενται θέματα κατανομής των ολοένα σπανιότερων πόρων, καθώς και το ερώτημα κατά πόσον το σύστημα επιτελεί την αποστολή του. Η γενεά των εργαζομένων θα συνειδητοποιεί ότι πληρώνει μεν για υψηλές συντάξεις, με ελάχιστες πιθανότητες αντιστοίχων παροχών από την επόμενη γενεά. Το κοινωνικό συμβόλαιο της ασφάλισης θα έχει διαλυθεί.

IV Η στρατηγική της μεταρρύθμισης

Πολλές φορές θεωρείται ότι το βασικό δίλημμα στην διαδικασία μεταρρύθμισης είναι μεταξύ αύξησης εσόδων και μείωσης δαπανών. Η "παραδοσιακή" αντίληψη του ασφαλιστικού προβλήματος σαν θέμα ταμείων, ξεκινώντας από τα αναμφισβήτητα γεγονότα της ανεπάρκειας των θεσμοθετημένων πόρων, της εισφοροδιαφυγής και της απουσίας σταθερής τριμερούς χρηματοδότησης, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι χρειάζεται αποκλειστικά τόνωση των εσόδων. Η ανάλυση που ακολουθήθηκε εδώ καταδεικνύει ότι μια τέτοια επιλογή θα ήταν τραγικό λάθος. Τα ελλείμματα είναι απλά η πιο ορατή πλευρά ριζικότερου προβλήματος, ο κώδωνας κινδύνου. Ανακουφίζοντας μόνο το σύμπτωμα, διατρέχει τον κίνδυνο να αφήσει την ασθένεια να εξελισσεται.

Γυρίζοντας στην εκκίνηση της ομιλίας αυτής, δηλαδή την ανάγκη αποφυγής της αναβλητικότητας του παρελθόντος, βλέπουμε ότι η αδράνεια κατέστη δυνατή μέσω της (παροδικής) τόνωσης των εσόδων, που επέτρεψε στις δαπάνες να συνεχίσουν την ανοδική τους πορεία.

- Το '50 και '60 αυτό επιτεύχθηκε με την επέκταση της ασφαλιστικής κάλυψης του πληθυσμού.
- Το '70 αυξήθηκαν τα ποσοστά των εισφορών.
- Το '80 ο "σκοπελος" της ανεπάρκειας εσόδων ξεπεράστηκε με διαχρονικά πιο επικίνδυνο τρόπο.

Στην δεκαετία που πέρασε η αύξηση των δαπανών έγινε και μέσω της εντατικοποίησης της ασφάλισης με την δημιουργία νέων επικουρικών προγραμμάτων από ανεξάρτητους φορείς, οι οποίοι για ένα διάστημα 8-10 χρόνων θα είναι "υγιείς", αφού για αυτό το διάστημα οι συνταξιοδοτήσεις θα είναι λίγες. Δύο παραδείγματα επαρκούν: η ίδρυση του TEAM για τους μισθωτούς το 1983 και η δημιουργία επικουρικού ταμείου στον ΟΤΕ, τη στιγμή που και τα δύο "μητρικά ταμεία", το ΙΚΑ και το ΤΑΠ-ΟΤΕ ήταν ήδη ελλειμματικά. Διαφαίνονται τάσεις και τώρα προς την ίδια κατεύθυνση: Τόσο ο πρόσφατα εξαγγελθείς λογαριασμός αυτασφάλισης στο ΙΚΑ όσο και οι ιδέες για "τρίτη βαθμίδα ασφαλιστικής προστασίας" δυνατόν να ανταλλάξουν μία πρόσκαιρη αύξηση συντάξεων με μεγαλύτερα βάρη στο ήδη βεβαρημένο μέλλον.

Δεν πρέπει να παραβλέπουμε τόσο την πολυδιάφημισμένη ανάγκη τόνωσης των εσόδων (οι τομείς των αυτοαπασχολούμενων και των αγροτών συνεισφέρουν ελάχιστα στα έσοδα της κοινωνικής ασφάλισης), όσο και τις λιγότερο γνωστές αλλά εξίσου αποτελεσματικές ενέργειες σε "δορυφορικά θέματα" εκτός κοινωνικής ασφάλισης (π.χ. κοινωνική βοήθεια προς την εργαζόμενη μητέρα, που αυξάνει τη συμμετοχή των γυναικών). Πάντως είναι σαφές ότι για να είναι ουσιαστική η μεταρρύθμιση πρέπει να δίδει βάρος στην περικοπή δαπανών.

Η βασική κοινωνική επιλογή όσον αφορά την συγκράτηση ή και την περικοπή των δαπανών είναι σε ποιό βαθμό και πόσο γρήγορα θα αλλάξει η κατανομή τους ανάμεσα στους συνταξιούχους. Δεδομένης της μακροοικονομικής κατάστασης της χώρας και των υποχρεώσεων της απέναντι στην ΕΟΚ, που δεσμεύουν μέσα σε κάποια όρια την συνολική δαπάνη για συντάξεις, υπάρχει μία αλληλουχία μεταξύ της διατήρησης των ανισοτήτων και του περιορισμού της πενιχρής σύνταξης του μέσου συνταξιούχου. Όσο δεν θίγονται "προνόμια", τόσο το βάρος της προσαρμογής αναγκάζονται να καλύψουν η πλειοψηφία συνταξιούχων με μικρή σύνταξη. Σαν παράδειγμα, οι συντάξεις του ΙΚΑ αναμένεται να χάσουν σωρευτικά περίπου 20% της αγοραστικής τους δύναμης στην τετραετία 1989-1993, μειώσεις που ακολούθησαν άλλες στην προηγούμενη τετραετία. Όσο η κοινωνία διστάζει να ανακατανεμίσει τους συνταξιοδοτικούς πόρους, τόσο αυτό το φαινόμενο θα εντείνεται, με μικρές ανακουφίσεις μόνο σε περιόδους εκλογών.

Ο ταχύς περιορισμός των ανισοτήτων, ή άλλως η περικοπή προνομίων, θα πρέπει να αποτελέσει την ραχοκοκαλιά της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης. Οι οικονομολόγοι κρίνουν τη σκοπιμότητα μιάς πολιτικής με δύο κριτήρια, την οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη, τα οποία, στις περισσότερες περιπτώσεις είναι αντιθετικά. Στο θέμα, όμως, της περικοπής προνομίων, τα δύο αυτά κριτήρια κινούνται στην ίδια κατεύθυνση.

Αυτοί που ακολουθούν την ωφελιστική φιλοσοφία της ηθικής, δεν έχουν ποτέ πρόβλημα να προτείνουν την κατάργηση ενός "κεκτημένου δικαιώματος", εφόσον αυτό συνεπάγεται μεγαλύτερη γενική κοινωνική ωφέλεια. Η έννοια του κεκτημένου πηγάζει όμως από άλλη φιλοσοφική παράδοση, αυτή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, που ευρίσκεται σε έντονη αντίθεση με τον ωφελισισμό. Κατ' αυτήν υπάρχουν δικαιώματα που δεν πρέπει να καταπατηθούν υπό οποιεσδήποτε συνθήκες, άσχετα από τις επιπτώσεις τους. Η αντίδραση στην κατάργηση των κεκτημένων τις περισσότερες φορές δικαιολογείται με αυτό το σκεπτικό.

Το κύριο θέμα είναι η αδικία που επιτελείται σε αυτούς που είχαν προγραμματίσει τη ζωή τους βάσει ενός συνόλου παραμέτρων, οι οποίες όμως αλλάζουν ξαφνικά. Αυτό το επιχείρημα έχει κάποια ισχύ. Θα μπορούσαν, όμως, να σημειωθούν τα εξής:

- Το αυτό μπορεί να υποστηριχθεί και για την φορολογία εισοδήματος.
- Η ισχύς του επιχειρήματος αποδυναμώνεται σε συντάξεις που είτε έχουν προνοιακό χαρακτήρα, είτε ανταποδίδουν άνω του 100% του εργασιακού εισοδήματος.
- Σε ένα περιβάλλον όπου οι αλλαγές εργασίας είναι συχνές και απρόβλεπτες το κοινωνικό συμβόλαιο στο οποίο εισέρχεται ο εργαζόμενος αφορά στην εργασία γενικά και όχι το συγκεκριμένο επάγγελμα.

Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι αυτοί που επικαλούνται κεκτημένο δικαίωμα στην δική τους περίπτωση, δεν έχουν συνήθως κανένα πρόβλημα να υιοθετήσουν ωφελιστικά επιχειρήματα σε άλλους τομείς.

Ποιό είναι το περιεχόμενο της γενικής ενότητας "περιορισμός ανισοτήτων" και πως επιτυγχάνεται; Συχνά θεωρείται ότι η αλλαγή συστήματος και η μετάβαση σε συστήματα που διαχωρίζουν την ασφάλιση και την πρόνοια με δύο ή και τρεις βαθμίδες ασφάλισης αποτελεί την απάντηση στο πρόβλημα. Όμως, οι διάφορες αλλαγές συστημάτων δεν είναι αυτοσκοποί αλλά μέσα προς επίτευξη στόχων.

Πρώτα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ποιοί είναι οι στόχοι και μετά να δούμε κατά πόσο ένα προτεινόμενο σύστημα διευκολύνει ή όχι την επίτευξή τους. Οι στόχοι αυτοί, τέλος, αφορούν στα επόμενα 10-20 χρόνια, δηλαδή στην περίοδο που αναφέρεται (συχνά σαν υποσημείωση) στα

διάφορα σχέδια αναμόρφωσης του ασφαλιστικού συστήματος σαν η "μεταβατική περίοδος".

Ο σταδιακός χαρακτήρας είναι επιθυμητός σε αλλαγές στην κοινωνική ασφάλιση για λόγους και δικαιοσύνης και αποτελεσματικότητας. Όσο όμως η λύση ενός προβλήματος αναβάλλεται, τόσο και η εφικτή διάρκεια της μεταβατικής περιόδου περιορίζεται. Σαν παράδειγμα, η εφαρμογή νέου συστήματος για τους νεοπροσλαμβανόμενους ήταν σίγουρα ανεκτή λύση το 1959 ή το 1970, και ίσως είναι ακόμη στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες που αντιμετωπίζουν δημογραφικό πρόβλημα. Μιά τέτοια πρόταση όμως είναι τελείως ανεδαφική στις συνθήκες που αντιμετωπίζουμε σήμερα, δεδομένου ότι η πλήρης εφαρμογή ενός νέου συστήματος θα επέλθει γύρω στο 2040-2050.

Τα μέτρα από τα οποία θα γίνει η τελική επιλογή πακέτου κινούνται σε όλα τα επίπεδα δραστηριότητας και επομένως απαιτούνμένου μήκους της μεταβατικής περιόδου. Κατά αύξουσα σειρά μπορεί να είναι:

α. Εκλογίκευση του προνοιακού ρόλου, έτσι ώστε να διοχετεύονται περισσότεροι πόροι εκεί που παραγματικά υπάρχει ανάγκη, και να περιοριστεί η "κοινωνική σπατάλη" της επιδότησης των οικονομικά ισχυρών. Τμήμα της εξοικονομήσεως μπορεί να αξιοποιηθεί σε συνολικότερα προγράμματα κοινωνικής προστασίας των ηλικιωμένων.

β. Εξάντληση των δυνατοτήτων εθελοντικής καθυστέρησης της συνταξιοδότησης με την εξαίρεση των υπάρχοντων αντικινήτρων. Εδώ μπορούν να αναφερθούν: Περιορισμοί στην δυνατότητα (πιθανώς μόνο νέων) συνταξιούχων να εργάζονται. Περιορισμοί του ποσοστού αναπλήρωσης του εισοδήματος από συντάξεις. Καθιέρωση της διαδοχικής ασφάλισης για δημοσίους υπαλλήλους. Η κατάργηση προνομίων μπορεί να διευκολυνθεί από αλλαγές στην χρηματοδότηση ορισμένων ταμείων έτσι ώστε επαγγελματικές ομάδες να μην μπορούν να μετακυλίσουν το κόστος των προνομίων τους προς τρίτους, και προνόμια να καταργηθούν σταδιακά και με "εθελοντικό" τρόπο.

γ. Εξάλειψη ανισοτήτων συνταξιοδοτικής προστασίας στα όρια ηλικίας σε συγκεκριμένες ομάδες που ευρίσκονται πολύ κάτω του μέσου όρου.

δ. Αυξήσεις γενικών ορίων ηλικίας και αυστηροποίηση προϋποθέσεων. Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει στις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών και σε θεσμούς όπως η 35ετία στο ΙΚΑ και 25ετία στο Δημόσιο.

ε. Τέλος, και πιο δραστικά απ' όλα, θα μπορούσε να εξετασθεί ακόμη και η σταδιακή αναστολή συντάξεων που δίδονται ήδη σε άτομα νεαρής ηλικίας (π.χ. 40 ή 45 ετών), με κάποια περίοδο αναπροσαρμογής και μέριμνα για επανένταξη στο εργατικό δυναμικό για τους μη εργαζόμενους.

Ένα τέτοιο πρόγραμμα με την εξαίρεση ανισοτήτων μεταξύ ατόμων θα απελευθερώσει πόρους, οι οποίοι θα μπορούν να αξιοποιηθούν αλλού με καλύτερο αποτέλεσμα. Χωρίς, όμως, αλλαγές στο σύστημα των Ταμείων και τη χρηματοδότησή τους, το πιο πιθανό είναι απλώς να ενταθεί η ανισότητα μεταξύ Ταμείων. Αυτό που χρειάζεται είναι ένας νέος μηχανισμός, ο οποίος να δίνει τη δυνατότητα στους απελευθερωνόμενους πόρους να χρησιμοποιηθούν στα "σημεία" μεγαλύτερης ανάγκης, είτε εντός είτε εκτός της κοινωνικής ασφάλισης. Τα θέματα που εγείρονται, όπως η κοινωνική αλληλεγγύη μεταξύ Ταμείων και η ανακατανομή του 6% του ΑΕΠ που δίδεται σαν κοινωνική εισφορά, σχεδόν μονοπωλούν τη δημόσια συζήτηση για το ασφαλιστικό. Η μακροσκοπική θεώρηση, χωρίς να υποβαθμίζει τη σημασία αυτών των θεμάτων, δείχνει ότι έπονται να δεν προηγούνται των βασικών κοινωνικών επιλογών, που αφορούν στο πόσες συντάξεις θα δίδονται και σε ποιόν.

Μπροστά σε ένα πρόβλημα τεραστίων διαστάσεων η κοινωνία μας βρίσκεται αντιμέτωπη με επώδυνες επιλογές, οι οποίες δυνατόν να αλλάξουν ριζικά τον τρόπο που βλέπουμε τη ζωή και την εργασία. Όπως έλεγε ο συντάκτης της έκθεσης του 1959, υπάρχει "ανάγκη ενιαίου συστήματος που θα συνδυάζει το αναγκαίο με το εφικτό, ... απηλλαγμένο από την απαράδεκτον αντίληψιν ότι σκοπός είναι να εξασφαλίζει προνόμια εις βάρος των πολλών" (σελ. 264).

Κανείς αυτή τη στιγμή δεν γνωρίζει το μέγεθος και το είδος των προσαρμογών που χρειάζονται, και συνεπώς την απαιτούμενη δραστικότητα του πακέτου μέτρων. Για να καταλήξει, η κοινωνία μας στις επιλογές της και να μην έχει και η ασφαλιστική μεταρύθμιση της δικιάς μας γενιάς την τύχη των προηγούμενων, απαιτείται πρωτίστως και σε πρώτο στάδιο συναίσθηση των παραμέτρων του προβλήματος και σαφής διατύπωση των κοινωνικών επιλογών.

Μόνον έτσι μπορούμε να προχωρήσουμε στο δεύτερο στάδιο, που είναι η εμπέδωση κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης σχετικά με τις αλλαγές, χωρίς τα οποία η οποιαδήποτε προσπάθεια είναι καταδικασμένη.

Δυστυχώς, φαίνεται ότι είμαστε πολύ μακριά ακόμη και από το πρώτο στάδιο. Ο μόνος τρόπος να προχωρήσει μία τέτοια κοινωνική διαδικασία είναι ο ανοιχτός διάλογος, με ανοιχτά χαρτιά και χωρίς υπεκφυγές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΚΘΕΣΗΣ Υπ. Συντονισμού 1959 (σελίδες 254 - 264)		Κατάσταση 1957	Κατάσταση 1990
Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ			
1.	Περιορισμένα τα δυνάμενα να διατεθούν διά την κοινωνικήν ασφάλισιν μέσα. ... Το ποσοστό (της κοινωνικής ασφάλισης εις το ΑΕΠ) δέον να θεωρηθεί ήδη λίαν υψηλό. Ποσοστό συντάξεων στο ΑΕΠ	7%	17%
2.	Μη-λελογισμένη κατανομή των πόρων κατά κλάδους και φορείς		
2α	Κατά κλάδους: "Ο κλάδος αναπηρίας-γήρατος έχει από ετών παθητικών ασφαλιστικών ισοζυγίων, ο δε απολογισμός εμφανίζει και λογιστικών έλλειμμα. Το έλλειμμα, όπερ οφείλεται κυρίως εις το έλλειμμα του ΙΚΑ, αποτελεί το πλέον σοβαρόν και επείγον πρόβλημα της κοινωνικής ασφαλίσεως".	Πρώτο λογιστικό έλλειμμα του ΙΚΑ το 1953 Έλλειμμα συντάξεων 1957: 202 εκ.δρχ.ή 0.2% του ΑΕΠ	Συνεχές λογιστικό έλλειμμα από το 1981 Έλλειμμα 1990 (προ της επιχορήγησης) 365 δις δρχ ή 3.45% του ΑΕΠ
2β	Κατά φορείς: "Ανομοιομορφία και ανισότης των διατιθέμενων πόρων εις τους διάφορους φορείς"		
3.	"Μη-λελογισμένη συμμετοχή του Κράτους εις τα βάρη της κοινωνικής ασφαλίσεως" ... "Οικονομικοί πόροι έχουν θεσπιστεί με γνώμονα ουχί την ανάγκην αλλά την ισχύν ή πίεσιν ... δηλαδή καλούνται οι πολλοί να εξασφαλίσουν τα προνόμια των ολίγων".	Κοινωνικοί πόροι σάν σύνολο εσόδων: 9%	Ποσοστό κοινωνικών πόρων στις εισφορές: ΙΚΑ: 30.1% Δημ/φοι: 946.7% Τσιμέντα: 377.7% Νομικοί: 341.7% Συνδ/λιστ: 5603.9% Ιερείς: 3.1%
4.	Καθυστερούμεναι ωφελαιί, κυρίως στο ΙΚΑ. "Η κυρία αιτία είναι οι διευκολύνσεις εξοφλήσεως, γεγονός το οποίον έχει συντελέσει εις την χαλάρωσιν παντός αισθήματος ευθύνης".	917 εκ.δρχ.	180 δις. δρχ.
Β. ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ			
1.	"Έλλειψις ενιαίου προγράμματος κατά την θέσπισιν και οργάνωσιν της κοινωνικής ασφαλίσεως"		
1α	Πληθύς φορέων	153	325
1β	Συγχωνεύσεις στο ΙΚΑ "Κατηγορίαί ήδη ασφαλισμένων εις το ΙΚΑ αποχωρούν ιδρύοντες ίδια Ταμεία, ενώ παράλληλως εκ των 'συγχωνεύσεων' εισέρευσαν εις το ΙΚΑ αι πλέον παθητικάί κατηγορίαί"		- επικείμενη συγχώνευση ΤΑΤ - προτάσεις ΟΤΟΕ για Ταμείο Τραπεζικών

Γ. ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΛΥΨΗΣ		
"Πλήρης ανισότης προστασίας, ώστε η περί ισότητας των πολιτών συνταγματική αρχή να έχει τελείως λησμονηθεί"		
1. Κύκλος προστατευομένων προσώπων - αγρότες εις την κατωτάτην βαθμίδα		- σύνταξη ΟΓΑ 12.000 δρχ - συνταξιοδότηση αγάμων θυγατέρων
2. Περιεχόμενον της προστασίας - αφάνταστος η ποικιλία των διατάξεων Ανάγκη αναμορφώσεως της όλης νομοθεσίας ... δια να τεθούν βασικά αρχαί. Ενδεικτικώς:		
α. διπλή ή πολλαπλή σύνταξις, το πλέον βασικών		ουδέν σχόλιο ...
β. υπερβαλλόντως επιεικείς και δεκτικαί καταδολιεύσεων προϋποθέσεις συνταξιοδοτήσεως		ουδέν σχόλιο ...
γ. εξαιρετικώς χαμηλά όρια ηλικίας		Δημόσιο: κανένα όριο μέχρι το 1990 ΙΚΑ: καθιέρωση 35ετίας, βαρέα και ανθυγιεινά
δ. ισοπεδωτικός τρόπος υπολογισμού συντάξεως		70% συνταξιούχων του ΙΚΑ στην κατώ- τατη σύνταξη
ε. σύνταξις αναπηρίας	16%	29%
Δ. ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ		
αα.	Ανάγκη ενιαίου συστήματος το οποίον θα συνδυάζει το <u>αναγκαίον</u> με το <u>εφικτόν</u> και άπληλλαγμένον από την απαράδεκτον αντίληψιν ότι σκοπός του είναι να εξασφαλίζει προνόμια εις βάρος των πολλών, ... θα χρησιμοποιήσει τα υπάρχοντα μέσα διά την αντιμετώπισιν της ανάγκης.	
ββ.	(Διά την αντιμετώπισιν των καλοπίστων και μη αντιδράσεων) ... "επιβάλλεται μελέτη μη πιεζομένη από σπουδήν και θόρυβον, πρόγραμμα ενεργείας μακράς πνοής και σταδιακή αυτού εφαρμογή. .. Πρό παντός επιβάλλεται εξασφάλις υπερκομματικού χαρακτήρος."	

Πηγή: Διερεύνησις Βασικών Προβλημάτων Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως, Τόμος ΙΙΙ
Έκθεσις της Επιτροπής Ερεύνης και Οργανώσεως Οικονομικού Προγραμματισμού, Υπουργείον
Συντονισμού, Αθήναι, Μάρτιος 1959.
(Ομάς Ερεύνης Κοινωνικής Ασφαλίσεως Α. Νικολόπουλος, Δ. Βαρβαρήγος, Π. Πανάρετος, Ε. Παπαντωνίου,
Μ. Ραφαήλ, και Φ. Χατζηδημητρίου)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Συνολική Δαπάνη Συντάξεων ως % του ΑΕΠ

	1965	1970	1975	1980	1985	Ηλικιωμένα άτομα ως % του πληθυσμού (1980)
ΕΛΛΑΔΑ	6.6	8.3	7.6	9.5	14.4	13.1
Γαλλία	7.8	8.5	10.1	11.5	12.7	14.3
Γερμανία	9.7	10.4	12.6	12.1	11.8	15.5
Ιταλία	7.7	8.2	10.4	12.0	15.6	13.4
Αυστρία	10.8	11.6	13.0	13.5	14.5	15.5
Ισπανία	-	3.2	4.3	7.3	8.6*	10.9
Πορτογαλλία	1.4	1.7	4.1	6.1	7.2	10.2
Η.Π.Α.	4.5	5.2	6.7	6.9	7.2	

Πηγή: ΟΟΣΑ(1988) και Κοινωνικός Προϋπολογισμός

Σημ.: Το σύνολο των συντάξεων περιλαμβάνει συντάξεις όλων των φορέων (φορείς εποπτευόμενοι από όλα τα Υπουργεία, υπηρεσίες ασφάλισης και το Δημόσιο)

* Στοιχεία για το 1984

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Συνολικές Συντάξεις ως % του ΑΕΠ*

	1975	1980	1985	1990
Κύριες Συντάξεις	6.38	7.99	12.13	14.14
Επικουρικές Συντάξεις	1.22	1.49	2.28	3.12
Σύνολο Συντάξεων	7.60	9.48	14.41	17.26
Εφ' άπαξ	0.50	0.76	0.98	0.81
Σύνολο Συνταξιοδοτικής Προστασίας	8.10	10.24	15.39	18.37

Πηγή: Κοινωνικός Προϋπολογισμός

* Συνολικές συντάξεις όλων των φορέων. Οι πολεμικές συντάξεις του Δημοσίου περιλαμβάνονται στις Επικουρικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Μεταβολή Πραγματικών Συντάξεων
(μέσοι ετήσιοι ρυθμοί μεταβολής πενταετίας)

	1970 - 1975	1975 - 1980	1980 - 1985	1985 - 1990
A. Εθνικό Σύνολο				
Αύξηση συνολικής δαπάνης για πραγματικές συντάξεις	4.1	6.7	11.3	4.9
Αύξηση ΑΕΠ σε σταθερές τιμές	5.7	4.2	1.5	0.9
B. Ι.Κ.Α.				
Αύξηση συνολικής δαπάνης για συντάξεις	4.0	14.8	13.6	5.4
Αύξηση Συνταξιούχων - εκ των οποίων ανάπηροι	4.5 7.2	5.1 6.4	6.4 7.5	6.0 4.9
Αύξηση κατά κεφαλήν σύνταξης	-0.9	9.7	7.2	-0.8
Αύξηση Κατώτατης Σύνταξης	0.1	3.5	9.1	6.0
Αύξηση Πραγματικών εσόδων	5.3	11.5	6.7	1.1
Γ. Ο.Γ.Α.				
Αύξηση συνολικής δαπάνης για συντάξεις	4.7	5.7	16.9	-2.5
Αύξηση Συνταξιούχων	2.6	2.9	7.2	0.1
Αύξηση κατά κεφαλήν σύνταξης	2.1	2.8	9.7	-2.6
Σχέση Μέσης Σύνταξης ΙΚΑ προς ΟΓΑ (ΟΓΑ = 100)	390	520	470	520

Πηγή: Κοινωνικός Προυπολογισμός και ΕΣΥΕ

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ

(ως % του ΑΕΠ)

